

וכן מפורש במדרש: אמר לו הקב"ה למשה 'לך אמור להם לישראל כי שמי אקיי"ק אשר אקיי"ק', מהו אקיי"ק אשר אקיי"ק? כשם שאתה הוה עמי כך אני הוה עמך, וכן אמר דוד (שם), 'ה' צלך על יד ימינך', מהו ה' צלך? כצלך. מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מוסברות אף הוא נותן לך כך, אף הקב"ה 'ה' צלך' כשם שאתה הוה עמו - הוא הוה עמך" (נפש החיים, שער א, פרק ז). הוא היסוד שביארנו, שללא העשייה של האדם - הקב"ה לא יושיעו. ולכן ה' משתמש בשם "אהי"ה אשר אהי"ה" דווקא, כי ישועת ישראל ממצרים תלויה במעשיהם שלהם.

שהכל תלוי במעשי האדם ומעשיו הם העושים ויוצרים את החיים והמוות ... וכן הוא בצד הטוב. איתא בכתוב גבי קריעת ים סוף 'מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו' (שמות יד, טו), וביאור הדבר כאילו אין הדבר תלוי בי, ולכן מה תצעק אלי, כלומר שתפילה לא תעזור מאומה, אלא דבר אל בני ישראל ויסעו. כאשר ילכו ויסעו בני ישראל ויראו כאילו בטוחים הם בהשי"ת יבקע הים.

ונמצא כמו שנתבאר, שהכל תלוי במעשי האדם וכאשר בטוח בעזר ה' - יזכה לעזרתו יתברך.

וכן מובא בחז"ל (שמות רבה טז, ב): לגבי מכת בכורות, שאמר הקב"ה לישראל שחטו את פסחיתכם ואז אהרוג את בכורי מצרים שאילו לא שחטו ישראל את הפסח לא היה נעשית מכת בכורות וע"ש בלשון חז"ל. ואף שבוודאי שלגאולה היו נזקקים לרחמי שמים מרובים, מ"מ ללא פעולת ישראל בשחיטת הפסח לא יתכן מכת בכורות, כמו שנתבאר שהכל קבוע ומדויק ע"י מעשי האדם והם הגורמים לטובה (אור יחזקאל).

נמצינו למדים, שטמונים כאן שני יסודות חינוכיים:

א. הדוגמא האישית - "עשה ה' לי" - כאילו הוא יצא ממצרים.

ב. אתערותא דלתתא, האקטיביות בעבודת ה'.

ובזכות מסרים אלו נזכה לשאלתו של הבן **החכם** "מה העדות והחוקים והמשפטים".

"בחוזק יד"

בפרשת "קדש לי כל בכור" חוזר הביטוי **בחוזק יד** שלוש פעמים: "כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם מזה" (שמות יג, ג), "בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים" (שם שם, יד טז).

הנצי"ב בביאור לפסוק "ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם" (שמות יב, נא), מתייחס להדגשה משולשת זו. הנצי"ב מציין שהיציאה ממצרים לא היתה בתור יחידים, אלא כאגודה אחת - ליצור אומה שלמה של עם ישראל. עד יציאת מצרים הוצג עם ישראל כיחידים - אברהם, יצחק, יעקב והשבטים; אך מיציאת מצרים מוצג עם ישראל ככלל, כאומה, ותכליתו עבודת ה'. המילה "**צבאותם**" - משמעה צבא, אגודה אחת.

כדי ליצור אומה מאוחדת יש צורך בשלושה עיקרים, והתורה מכנה אותם בשם "**חוזק יד**" - היינו ג' דברים שבהם האומה תוכל להתקיים כאומה: (א) **מלוכה** - הסכמת העם להשתעבד למלך, והמלך צריך להשגיח על שלום האומה; (ב) **צבא וראשי צבא** - הצבא שומר על קיום האומה מאויבים מבחוץ, ושרי הצבא תפקידם להנהיג את הצבא וצריכים להכשיר את עצמם לכך; (ג) **נשק** - שבהם הם נלחמים.

שלושה אלה הכרחיים הם להנהגה גשמית טובה, ולעומתם הכרחי **למשטר הרוחני** של עם ישראל לנהוג "**בחוזק יד**" בשלושה תחומים: (א) **קבלת עול מלכות שמים** - להשתעבד להקב"ה ולהאמין כי הקב"ה משגיח על עם ישראל; (ב) **ראשי ישראל** - הם המנהיגים את העם מבחינה רוחנית ועל עם ישראל לנהוג בהם כבוד ומורא; (ג) **תורה** - כלי הנשק הרוחני של עם ישראל, וכפי שדורשת הגמרא: "חגור חרבך על ירך" - זוהי התורה שנמשלה לחרב השומרת על קיום האומה (שבת סא ע"א). לפיכך נכתב בפרשת בכורות שלוש פעמים "**בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים**"¹.

1. הנצי"ב, העמק דבר, שמות יג, ב.

המנהיגים הרוחניים של עם ישראל הם הבכורים, ולכן ציווה הקב"ה תחילה "קדש לי כל בכור". לקדש - פירושו להכשיר אותם לתפקיד של הנהגת כלל ישראל, וזה נעשה דוקא ע"י פדיון הבכורות: "וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָן תִּפְדֶּה". כדי שהבכורים יוכלו לשרת את עם ישראל חייבים לפדותם, ולא הם יישארו בקדושתם ולא יוכלו לשמש כמנהיגים; כלומר קדושתם היא פדיונם. זהו הציון השני של "חוזק יד" בפרשה.

אך משה רבינו מקדים לפני הציווי לפדות את הבכורים את האמונה בהקב"ה את הצו התמידי "זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם"; כי "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מַעַם לֵעֹז, הִתְהַוְּהוּ יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ" (תהילים קיא, א-ב) - רק כאשר ישראל יצאו ממצרים הם הגיעו לאמונה בהשגחת ה' עליהם, עד שהאמינו "בה' ובמשה עבדו" (שמות יד, לא). זה הציון הראשון של "חוזק יד", הרומז על קבלת מלכות ה' ואמונה בהשגחת ה' על עם ישראל. ובסוף מסיימת הפרשה במצות תפילין "וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה ... כִּי בָחַזְק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם". על התפילין נאמר "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" - כל קיומו של עם ישראל הוא רק ע"י התורה, שהיא הנשק הרוחני שלנו.

גם בדורנו עלינו לדעת כי קיומו של עם ישראל וביטחונו מותנה בקיום התורה, והתפקיד של גדולי ישראל הוא להיות כלי שרת לעם ולדאוג למצבם הרוחני. רק ע"י קבלת עול מלכות ה' תתקיים האומה, ועי"ז נינצל מכל צרה וצוקה ונזכה לברכת "וַיִּשְׁבְּתֶם לְבַטַּח בְּאַרְצְכֶם" (ויקרא כו, ה).

"ברוך שומר הבטחתו לישראל"

בהגדה של פסח אנו משבחים את הקב"ה שקיים את הבטחתו לאברהם אבינו בברית בין הבתרים וגאל את ישראל משעבוד מצרים: "ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא, שהקב"ה חישב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר (בראשית טו, יג-יד), 'ויאמר לאברם, ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'".

ברם מה חידוש יש בעובדה שהקב"ה קיים את הבטחתו, עד כדי כך שאנו כה משבחים אותו על כך ואף כופלים את השבח "ברוך הוא"; הרי כל אדם נדרש לעמוד בדיבורו ולקיים הבטחתו ועל אחת כמה וכמה הקב"ה שעליו נאמר "לא איש אל ויכזב" (במדבר כג, יט)?

ונראה שאף לכאורה היה מקום לומר שאין הבטחתו של הקב"ה תקפה עוד בשל הידרדרותו הרוחנית של עם ישראל שירד למ"ט שערי טומאה, ואין עוד מקום לגאול את ישראל במצבם הרוחני הירוד - אף על פי כן הקב"ה עמד בהבטחתו וגאלנו ממצרים; וברור שיש מקום לשבח את מידתו של הקב"ה.

מעין זה מצאנו בהבטחה שהבטיח הקב"ה לעקב. "הנה אנוכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך..." (בראשית כח, טו), ואעפ"כ חשש יעקב, "ויירא יעקב מאוד ויצר לו" (בראשית לב, ז), והוא מוסיף "קטונתי מכל החסדים ומכל האמת" (בראשית לב, י). ומפרש רש"י על אתר - "נתמעטו זכויותי ע"י החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא, שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו. 'ומכל האמת' - אמיתת דבריך ששמרת לי כל הבטחות שהבטחתני". ואם יעקב היה ירא, שמא ה' לא יקיים את הבטחותיו כלפיו, מחמת החשש שנתלכלך בחטא, ק"ו שהיה מקום לומר שישראל שלא זו בלבד ש"נתלכלכו בחטא", אלא אף שקעו למדרגה רוחנית נמוכה - לא תהיה כל טענה כלפי אי-קיומה של הבטחה. הקב"ה לא דחה את הגאולה לדור ראוי יותר, ואף "חישב את הקץ לעשות כמה שאמר

לאברהם אבינו בברית בין הבתרים", וקיים את ההבטחה במלואה; ועל כן אנו מברכים "ברוך שומר הבטחתי לישראל", הן על קיום ההבטחה והן על אי דחיית קיומה.

בין עשו לישמעאל

והנה ניתן לעיין בסוגיה זו בדרך שונה, ולשם כך נקדים מערכה ביחס לקטע נוסף בהגדה. אנו אומרים בנוסח ההגדה "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, שנאמר 'ויאמר יהושע אל כל העם, כה אמר ה' אלקי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים, ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר, ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו, ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו ממצרים' (יהושע כד, ב-ד)". יהושע מזכיר בנאום הפרדה שלו מעם ישראל את עשו, אך אינו מזכיר את ישמעאל. ויש להבין ממה נפשך: אם יהושע רוצה לתאר את השתלשלות ההתהוות של עם ישראל היה צריך להזכיר רק את אברהם, את יצחק ואת יעקב; ואם הוא רוצה לתאר את התולדות של האבות היה צריך יהושע להזכיר גם את ישמעאל כבנו של אברהם? ועוד, מדוע מזכיר יהושע את עשו בנאום התוכחה, שבו הוא מטיף לישראל ללכת בדרך ה', בדרך האבות אברהם, יצחק ויעקב?

בדרך דומה מציין מלאכי: "אהבתי אתכם אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאם ה', ואוהב את יעקב ואת עשו שנאיתי" (א, א-ג). הנביא מציין רק את עובדת היותו של עשו אח ליעקב, ואינו מציין גם שישמעאל הוא אח של יצחק. ואכן פשטי המקראות בספר בראשית מראים שיש הבדל מהותי בין עשו וישמעאל. לאברהם נולדו שני בנים, ישמעאל ויצחק, אך ישמעאל נדחה על ידו, ויצחק נבחר להיות ממשיך דרכו של אברהם, שכן נאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע" (בראשית כא, יב). ואף שגם בדור הבא נולדו ליצחק שני בנים, עשו ויעקב, ועשו נדחה ויעקב נבחר להיות ממשיך דרכו של יצחק - נראה, שאין זה אותו תהליך שאירע לזרעו של אברהם. שכן ישמעאל היה דחוי מעיקרא, ולא היתה כל הוה אמינא שישמעאל ישתלב בכלל ישראל; אבל עשו מעיקרא היה ראוי להימנות עם בני ישראל, אלא שהוא דחה והרחיק את עצמו, ולא רצה להשתתף עם כלל ישראל.

וכשם שבמניין האימהות מצאנו את אמנו שרה בדור הראשון, את אמנו רבקה - בדור השני, ואת אמותינו רחל ולאה בדור השלישי - היינו ארבע אמהות; כך באבות עמד בראש אברהם בדור הראשון, יצחק - בדור השני, ואפשר היה שעשו ויעקב יעמדו בראש הדור השלישי. וכשם שעל דור האימהות השלישי נאמר "יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל" (רות ד, יא), וכל אחת מהאימהות - רחל ולאה - מעניקות את התכונות, המידות ואת הפן היחודי שלהן לכלל ישראל; כך היה צריך להיות בדור האבות השלישי, שיעמדו בראש שני אבות, אלא שעשו הרחיק את עצמו מכלל ישראל.

והביאור הוא, מי ששייך בכלל ישראל, נכלל בגזרת הגירות והעבדות כמ"ש לאברהם בברית בין הבתרים "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם **ועבדום** ועינו אותם ארבע מאות שנה". ודאי שכוונת הפסוק היא ל"זרעך" הרוחני, דהיינו לממשיכי דרכו של אברהם, ולא דווקא לזרעו הביולוגי. ולו רצה עשו לקבל על עצמו את גזרת הגלות, הוא היה יורד למצרים עם כלל ישראל, והיה ממשיך כחלק אינטגרלי מכלל ישראל. ברם בפועל עשו סירב להיכלל בכלל ישראל, ועל כן הוא נדחה.

המקור לביאור זה הוא פירושו של רש"י בפרשת וישלח ובפרשת חוקת. בפרשת וישלח, נאמר "ויקח עשו את נשיו ואת בניו ... וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו" (בראשית פרק לו, ו), ופירש רש"י "מפני שטר חוב של גזירת 'כי גר יהיה זרעך' (בראשית טו, יג) המוטל על זרעו של יצחק, אמר (עשו) אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שניתנה לו הארץ הזאת ולא בפירעון השטר". ומבואר ששטר החוב של גזרת ברית בין הבתרים היתה מוטלת על עשו, אלא שהוא התחמק ממנה. ובפרשת חוקת נאמר, "וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום, כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלואה אשר מצאתנו וירדו אבותינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבותינו" (במדבר כ, יד-יז). ופירש רש"י, "מה ראה להזכיר כאן אחוה? אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנאמר לו 'כי גר יהיה זרעך', ועל שנינו היה אותו החוב לפורעו וכו' לפיכך פירש אביכם (עשו) מעל אבינו 'וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו' מפני השטר חוב המוטל עליהם, והטילו על יעקב וכו'. 'נעברה נא בארצך' - אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישראל, כשם שלא פרעת החוב, עשה לנו עזר מעט, לעבור דרך ארצך".

שמיני

נמצאנו למדים, שלגבי ישמעאל אין כלל הוה אמינא שהוא ייכלל בתוך ישראל, משום שהוא לא שייך בגזרת ברית בין הבתרים. ברם יש לברר מדוע ישמעאל נדחה מעיקרא, ואילו עשו היה ראוי להיכלל בכלל ישראל לולא התרחקותו. וביאר הרמב"ן, שאף ישמעאל הוא בנו של אברהם, אך הוא נולד להגר שהיתה פילגש מצרית; אבל עשו הוא בנם של יצחק ושל רבקה, הם נולדו מאותה אמה ממש כתאומים, וממילא אין מקום כלל לחלק ביניהם. ובדברים נאמר "ואת העם צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר ויראו מכם ונשמרתם מאד. אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר" (ב, ד-ה); וביאר שם הרמב"ן: "וטעם, 'אחיכם בני עשו' - שיחוס ישראל מן אברהם, וכל זרעו אחים, כי כולם הם נמולים, וזה טעם 'לא תתעב אדומי כי אחיך הוא' (דברים כג, ח), רק בני הפלגשים ישמעאל ומדין וכל בני קטורה אינם באחווה, מן הכתוב 'כי ביצחק יקרא לך זרע'".

שמיני

נתברר, שעשו היה ראוי להיכלל בכלל ישראל בגלל שהוא נולד לרבקה אמנו, ודלא כישמעאל שנולד לפילגש. לפיכך מובנת הדגשת האחווה שבין יעקבובין עשו: "הלא אח עשו ליעקב" (מלאכי א, ב), "כה אמר אחיך ישראל" (דברים כ, יד), "אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו" (דברים ב, ד) ועוד. שכן עשו היה מיוחס לכלל ישראל כאח, בניגוד לישמעאל ומדין ובני קטורה שאינם באחווה עקב היותם בני הפילגשים. ולכן מובנים הפסוקים מיהושע המובאים בהגדה, "ואקח את אביכם את אברהם ... ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו". למרות שלאברהם היו הרבה ילדים ביולוגים, הדגש הוא "ואתן לו את יצחק" - להשמיעך שממשיך דרכו של אברהם היה יצחק בלבד; אבל ליצחק ה' נתן "את יעקב ואת עשו", הם היו ראויים להיות ממשיכי דרכו, אלא שעשו בוחר להתנתק מכלל ישראל, ולכן "ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים". בשלב זה החליט עשו לא לרדת לגלות מצרים, אלא לקבל את הר שעיר כירושה. בזה הוא הוציא עצמו מכלל ישראל, ורק יעקב ובניו היו יורדים להגשים את הגלות שנגזרה בברית בין הבתרים, הם ורק הם ממשיכים את שולשלת ישראל, כי רק בהם מתקיימת הגזרה "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם".

על כן ברור שיצחק אוהב את עשו ומעוניין לברך אותו, הוא מעוניין שהשותפות בין עשו ובין יעקב אכן תצליח, כדי ששניהם יחד יבנו את בני ישראל, ולפיכך הוא משתדל לקרב אותו אליו. אבל רבקה הבינה שעשו הרשע מרחיק את עצמו

ומתנתק משולשלת ישראל, ועל כן היא מקרבת ואוהבת את יצחק. וזו המשמעות של דברי חז"ל במדרש, ש"היו הבריות אומרים שני בנים ליצחק (יעקב ועשו), ושתי בנות ללבן (רחל ולאה), הגדולה לגדול והקטנה לקטן". לו זכינו, היו יעקב ועשו יחד וגם בדור השלישי היתה שותפות של אבות (יעקב ועשו) עם שותפות של אימהות (רחל ולאה). אך כשעשו התנתק - יעקב קיבל את התפקיד הכפול בבניין בית ישראל, והיה צריך להקים שני בתים משתי אימהות, מרחל ומלאה.

בין עשו ליעקב

והנה אף שאין אפשרות להתנתק מכלל ישראל, וישראל "אע"פ שחטא - ישראל הוא" (סנהדרין מד ע"א) וכבר ניבא יחזקאל "והעלה על רוחכם היו לא תהיה ... אם לא ביד חזקה ... אמלוך עליכם ...". (יחזקאל כ, לב-לג) - אף על פי כן התאפשר לעשו להתנתק מעם ישראל. שכן לפני מעמד הר סיני ההיכללות בכלל ישראל היתה רצונית, וע"כ עשו שלא רצה להיכלל בישראל - נפלט; אך ממעמד הר סיני ואילך כל מי ששייך לישראל אינו יכול עוד להוציא עצמו יותר מכלל ישראל.

ומבואר בחז"ל על הפסוק "וחמושים עלו בני ישראל" (שמות יג, יז), שרק חמישית מכלל ישראל יצאו ממצרים, ואילו ארבע חמישיות מעם ישראל נותרו במצרים. ולמרות שגם חמישית העם שנגאלו ממצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה והיו עובדי עבודה זרה - הם זכו להיגאל, כי הם רצו להיכלל בכלל ישראל. והראיה לכך היא שהם לא התבוללו: "לא שינו את שמם, את לבושם ואת לשונם".

יסוד זה מוצא את ביטויו גם בהלכה במסכת נדרים ושם מבואר: "הנודר שאינו נהנה לזרע אברהם - אסור בישראל ומותר בנוכרים. והאיכא ישמעאל? כי ביצחק יקרא לך זרע" (בראשית כא, יב) כתיב. והאיכא עשיו? 'ביצחק' - ולא כל יצחק" (לא ע"א). משמע שביחס לישמעאל ברורה הדחייה באופן חד משמעי, "כי ביצחק יקרא לך זרע"; ואילו ביחס לעשו נקבע רק ש"ביצחק" ייקרא לך זרע, היינו לא כל יצחק. ומי כלול בכלל יצחק? מי שיהיה ראוי להיכלל. נמצאנו למדים, שעשו יכול היה להיכלל בכלל יצחק, שכן כלפיו לא היתה דחייה ישירה כפי שמוזכר ביחס לדחיית ישמעאל.

וכן מובא ברמב"ם: "המילה נצטוו בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר (בראשית יז, יט) 'אתה וזרעך אחריך'. יצא זרעו של ישמעאל, שנאמר 'כי ביצחק יקרא לך זרע', ויצא עשיו שהרי יצחק אמר ליעקב (שם כח, ד) 'ויתן לך את ברכת אברהם לך

ולזרעך אתך, מכלל, שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה והם המחוייבים במילה". הרי שבברכה השנייה שמברך יצחק את יעקב לקראת צאתו לפדן ארם, הוכרע שיעקב הוא זה שיהיה ממשיך דרכם של אברהם ויצחק, אולם מקורו של הרמב"ם אינו כמקור המובא בגמרא.

המקור התלמודי שעשו אינו בכלל ישראל הוא "ביצחק" יקרא לך זרע, ולא בכל יצחק; ואילו המקור של הרמב"ם הוא "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך" - אך המקורות השונים משלימים זה את זה: הפסוק "ביצחק" קובע רק שלא כל זרעו של יצחק ימשיך לסלול את בית ישראל, אך אינו מברר מי מהבנים ילך בדרכי האבות; והפסוק המובא ברמב"ם "ויתן לך את ברכת אברהם" מפרש שיעקב שקיבל את ברכת אברהם, הוא יהיה זה שימשיך לבנות את בית ישראל.

ולאור זאת יובנו דברי הילקוט שמעוני בפרשת יתרו: "אמר הקב"ה, ראו באיזה חודש נתתי את התורה, במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה, יבוא וילמוד ומקבלו אני". לכאורה מאי קמ"ל, הרי כל גוי שיבוא להתגייר כהלכה נקבלו? אולם ברור, שאין הכוונה לגרות רגילה של גוי שבא להסתפח לכלל ישראל מבין האומות, אלא לכך שעשו יכול היה להיכלל בכלל ישראל אם רק היה רוצה להתגייר ולעשות תשובה וללמוד תורה.

עתה נבאר את דברי המגיד: "ברוך שומר הבטחתו לישראל". הקשנו, מה הרבותא בכך שהקב"ה שומר את הבטחתו, וביררנו שהדגש הוא על כך שה' שומר את הבטחתו לישראל, דהיינו ליעקב דווקא ולא לעשו. ואם יטען עשו, הרי גם ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ומדוע הם נכללו בכלל ישראל? אף אתה אמור לו, שישראל עכ"פ היו ראויים לגאולה, ורק הסביבה הרוחנית שבה שהו השפיעה עליהם לרעה.

"ברוך שומר הבטחתו לישראל"

יש להקשות, הרי הוה ליה למימר ברוך, מקיים הבטחתו, ומה פשר הנוסח של "שומר הבטחתו". הביטוי "שומר הבטחתו" עניינו ציפייה מתמדת לקיום